

Аналіз статутного капіталу як основного джерела фінансування підприємств

Розглянуто економічну сутність статутного капіталу підприємства, порядок формування та зміни статутного капіталу залежно від форми та виду діяльності підприємства.

Ключові слова: аналіз, капітал, статутний капітал, фінансування, підприємство, гроші, майно, діяльність.

Без капіталу неможливо розпочати бізнес, адже навіть найменше підприємство вимагає певної суми, щоб зареєструвати його в органах виконавчої влади, відкрити рахунок у банку, виготовити печатки і штампи, придбати необоротні і оборотні активи, найняти працівників тощо. Для цього необхідно авансувати гроші, які використовуються на різні платежі, а частина вноситься на поточний рахунок у банку. Таким чином, при створенні підприємства інвестується капітал у придбання майна [1, с. 328].

Основу власного капіталу складає статутний капітал. Він є необхідною умовою утворення і функціонування будь-якої юридичної особи. Фінансування першочергових заходів щодо налагодження фінансово-господарської діяльності забезпечується стартовим капіталом, яким є статутний капітал. Сучасні умови української економіки далекі від ідеальних, і ринкова вартість акцій часто формується досить стихійно. Ефективне функціонування підприємств значною мірою обумовлюється структурою та розміром капіталу. Тому дослідження проблем формування та оптимізації структури статутного капіталу набуває особливої актуальності.

Проблеми обліку й аналізу формування та змін статутного капіталу досліджуються у працях провідних вчених-економістів. Значний внесок в удосконалення обліку і аналізу статутного капіталу на різних історичних етапах здійснили іноземні вчені: Ж. Андре, Н. де Анастасіо, В. Е. Ануфрієв, Л. Батардон, Ф. Беста, П. Герстнер, Н. А. Литньова, Ф. Ляйтнер, М. Ю. Медведєв, Л. Пачолі, а також вітчизняні науковці: М. Д. Алексеєнко, Ф. Ф. Бутинець, М. М. Мосійчук, Н. Д. Прокопенко, Ф. Є. Поклонський, С. В. Пітель, Н. М. Ткаченко, В. В. Сопко та ін.

Якщо розглядати тлумачення капіталу з погляду різних економічних дисциплін, то можна помітити деяку неоднозначність. Так, наприклад, у своїй роботі «Бухгалтерський облік» Н. П. Кондраков відзначає, що капіталом організації є його майно. У той же час, відповідно до передмови до Міжнародних бухгалтерських стандартів, опублікованих Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів у листопаді 1982 р., капітал являє собою різницю між активами і пасивами.

З одного боку, капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. При цьому характеризується напрямок вкладення засобів. З іншого боку, якщо розглядати джерела фінансування, можна відзначити, що капітал – це можливість і сукупність форм мобілізації фінансових ресурсів для одержання прибутку.

Розглянуті тлумачення терміна «статутний капітал» свідчать про те, що серед авторів немає єдиної точки зору щодо визначення цього терміна.

На наш погляд, *статутний капітал* – це вид капіталу за організаційно-правовою формою підприємства, розмір якого визначається установчими документами відповідно до чинного законодавства і є сукупністю внесків засновників (учасників) в майно під час створення підприємства для забезпечення його статутної діяльності.

Метою статті є висвітлення економічної сутності статутного капіталу підприємства; порядку формування та зміни статутного капіталу залежно від форми та виду діяльності підприємства.

У вітчизняній практиці за сучасних умов використовують складові власного капіталу наведені П(С)БО 2 «Баланс».

Згідно з цим положенням, власний капітал, як об'єкт бухгалтерського обліку, має таку структуру: 1) статутний капітал; 2) додатковий капітал: емісійний дохід, дооцінка активів, безоплатно одержані необоротні активи, інший додатковий капітал; 3) резервний капітал; 4) нерозподілені прибутки (непокриті збитки): прибуток нерозподілений, непокриті збитки, прибуток використаний у звітному періоді; 5) вилучений капітал, 6) неоплачений капітал [4].

У процесі своєї господарської діяльності для фінансування активів підприємство використовує дві основні схеми: змішане фінансування – передбачає формування капіталу як за рахунок власних, так і за рахунок позикових коштів, що залучаються у різних пропорціях; повне самофінансування передбачає формування капіталу підприємства лише за рахунок власних його видів, що відповідають організаційно-правовій формі підприємства (статутний, пайовий, резервний, додатковий, нерозподілений прибуток).

При виборі кожної зі схем враховуються переваги та недоліки джерел фінансування. Переваги власного капіталу:

- власний капітал є фінансовою основою функціонування підприємства;
- формування власного капіталу є простішим порівняно із залученням позикового капіталу, що зумовлено тим, що рішення, пов'язані зі збільшенням капіталу, приймають власники та менеджери підприємства без отримання згоди інших суб'єктів господарювання;
- власний капітал забезпечує більшу можливість генерування прибутку в усіх сферах діяльності.

Розглядаючи економічну сутність, потрібно відзначити найважливіші характеристики капіталу, які полягають у тому, що він постає основним чинником виробництва; характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять прибуток; використовується як головне джерело формування добробуту його власників; є головним виміром ринкової вартості підприємства. Його динаміка – важливий показник ефективності господарської діяльності.

Поняття «Капітал» асоціюється з поняттям «власність». У момент створення підприємства його стартовий капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками. На момент утворення підприємства його початковий капітал втілений в активах, інвестованих засновниками, і оцінюється вартістю майна підприємства. На цьому етапі, коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості (зобов'язань), основна облікова формула набуває вигляду: $A = BK$, де BK – власний капітал, оскільки зобов'язання дорівнюють нулю. Таке трактування первісного капіталу у П(С)БО №2 «Баланс» [2].

Сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна; вона не є ні поточною ринковою, ні якоюсь іншою оцінкою для його власників, отже, не відображає поточної вартості прав власників фірми. На величину власного капіталу істотно впливають складові облікової політики підприємства, які стосуються принципів,

методів і процедур, обраних для визнання й оцінки елементів і статей балансу, зокрема його активів і зобов'язань.

Власний капітал є основою для започаткування і здійснення господарської діяльності будь-якого підприємства, одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції:

- 1) довгострокове фінансування, бо власний капітал перебуває в розпорядженні підприємства необмежений час;
- 2) фінансування ризику, оскільки власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій, на які можуть не погодитися кредитори;
- 3) самостійного прийняття рішень, тому що саме розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності, владних повноважень і впливу його власника;
- 4) розподіл доходів і активів, бо частки окремих власників у капіталі є підставою для розподілу фінансового результату, а також майна у разі ліквідації підприємства.

У разі ліквідації підприємства відображений у його балансі власний капітал є для зовнішніх користувачів показником відповідальності й захисту прав кредиторів, а при наданні кредиту за інших однакових умов перевага надається підприємствам із меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом.

Головною метою підприємства є отримання прибутку, і реалізувати її воно може лише за збереження власного капіталу. Таким чином, статутний капітал постає необхідною умовою діяльності підприємства і виконує такі функції:

- основоположну (майно, внесене до статутного капіталу, складає майнову основу для підприємницької діяльності підприємства під час його створення);
- регулятивну (визначає частку кожного учасника, що впливає на розподіл майна під час виходу з підприємства);
- довгострокового фінансування (використовується підприємством протягом тривалого часу);
- організаційну (визначає організаційну структуру, а тому служить фактором, що впливає на управління товариством);
- гарантійну (гарантує виконання зобов'язань підприємства перед третіми особами (контрагентами)).

Оскільки власний капітал є основою для започаткування і здійснення господарської діяльності будь-якого підприємства, то відповідно статутний капітал, який входить до складу власного, має теж дуже велике значення в діяльності підприємства – є основою формування капіталу підприємства, фундаментом його діяльності, запорукою стабільності та надійності. Тому дуже важливим є питання правильного бухгалтерського обліку та аналізу статутного капіталу підприємства.

Власний капітал виконує функції джерела довгострокового фінансування, забезпечення кредитоспроможності підприємства, джерела фінансування ризику, забезпечення самостійності й влади організаторів бізнесу.

Сума власного капіталу, відображена у фінансовій звітності, показує лише облікову, а не ринкову вартість прав власників підприємства, оскільки цілком залежить від застосованих методів оцінки активів та зобов'язань підприємства.

Крім того, що власний капітал є основним, початковим та умовно безстроковим джерелом фінансування господарської діяльності підприємств, а також джерелом погашення збитків підприємства, він є одним із найвагоміших показників, які використовуються при оцінці фінансового стану підприємства, оскільки показує, з одного боку, ступінь фінансової самостійності підприємства (його незалежності від зовнішніх джерел фінансування), а з іншого – ступінь

кредитоспроможності підприємства (забезпеченості вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників).

Статутний капітал (інколи вживають ще термін – статутний фонд) – це виділені підприємству або залучені ним на засадах, визначених законодавством, фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, матеріальні цінності, нематеріальні активи, цінні папери, що закріплені за підприємством на праві власності або повного господарського відання. За рахунок статутного капіталу підприємство формує свої власні (основні та оборотні) кошти.

Порядок і джерела формування статутного капіталу залежить від типу підприємства і форми власності, на базі якого воно функціонує.

Розмір статутного капіталу підприємства значною мірою визначає масштаби його виробничо-господарської діяльності, хоч, природно, не існує прямого зв'язку між розмірами статутних капіталів підприємств різних галузей і обсягом виробництва товарів та послуг на них, бо останнє визначається ще й такими факторами, як попит, пропозиція і ціна на товари та послуги, розмір залучених кредитів та інших позикових фінансових ресурсів. Певною мірою розмір статутного капіталу впливає на можливості зовнішнього фінансування, ділову репутацію підприємства.

Початковий розмір статутного капіталу підприємства фіксується в статуті або установчому договорі, які в обов'язковому порядку подаються до органів влади під час державної реєстрації підприємства. Державні органи контролю (фінансові, податкові), а також банки у взаємовідносинах постійно слідкують за розміром статутного капіталу кожного підприємства і за тим, щоб він був відповідним чином оплачений: адже замало лише задекларувати в статуті певний розмір статутного капіталу, потрібно вжити заходи до того, щоб кошти (або майно, нематеріальні активи) надійшли в розпорядження підприємства реально від усіх юридичних і фізичних осіб, що мають частки в статутному капіталі та є його власниками [3].

Розмір статутного капіталу підприємства значною мірою визначає масштаби його виробничо-господарської діяльності, хоча, звичайно, не існує прямого зв'язку між розмірами статутних капіталів підприємств різних галузей та обсягом виробництва товарів і послуг на них, бо цей обсяг визначається ще й такими факторами, як попит, пропозиція і ціна на товари й послуги, розмір залучених банківських кредитів та інших позикових фінансових ресурсів.

Певною мірою розмір статутного капіталу впливає на можливості зовнішнього фінансування, ділову репутацію підприємства. Величина статутного капіталу, яка визначає участь кожного з засновників, акціонерів у капіталі підприємства, є критерієм визначення суми прибутку, яку кожен із них одержує при його розподілі.

Порядок формування та зміни статутного капіталу залежить від форми та виду діяльності підприємства. Найбільш розповсюдженою формою підприємницької діяльності є господарські товариства, які утворюються та діють відповідно до Закону України «Про господарські товариства» № 1577-12 від 19.09.91 р., зі змінами та доповненнями [4].

Усі зміни статутного капіталу повинні бути документально оформлені (табл. 1).

Важливим елементом статутних документів є інформація про розмір та порядок утворення статутного капіталу. Розмір статутного капіталу підприємства визначається його зареєстрованим статутом та складається з внесків його учасників.

Згідно з Цивільним кодексом України статутний капітал визначається мінімальним розміром майна, яке гарантує інтереси його кредиторів. При

Документування операцій з руху статутного капіталу

№ з/п	Рух статутного капіталу	Документи, що підтверджують рух
1.	Створення статутного капіталу	Інвентаризаційні описи, накладні, прибутково-касові ордери (далі – ПКО), акти приймання-передачі та оцінки
2.	Збільшення статутного капіталу	Рішення власника, розрахунок бухгалтерії
3.	Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків учасників	Статут підприємства, накладні, акти передачі та оцінки, ПКО
4.	Повернення часток учасників у разі їх виходу зі складу товариства	Рішення власника, накладні, акти передачі, видатково-касові ордери (далі – ВКО)
5.	Покриття збитків за рішенням власників за рахунок статутного капіталу	Рішення власника, розрахунок бухгалтерії
6.	Повернення часток учасникам при ліквідації товариства	Рішення ліквідаційної комісії, накладні, акти передачі, ВКО

цьому розмір статутного капіталу не може бути меншим від встановленого законодавством. Законодавство України передбачає мінімальні розміри статутних капіталів, нижче яких державна реєстрація підприємства не допускається. Ці мінімальні розміри не є сталими. У зв'язку з інфляційними явищами в економіці вони нерідко змінюються в законодавчому порядку.

Згідно з Законом України «Про акціонерні товариства» мінімальний розмір статутного капіталу становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки на момент реєстрації АТ [5].

Оцінка внесків у статутний капітал здійснюється в грошовому еквіваленті за сумісною згодою учасників відповідно до статутних документів.

Внески засновників можуть бути в таких формах:

- майно та матеріали (обладнання, будівлі та матеріальні цінності);
- цінні папери (акції, облигації та інші);
- права на володіння природними ресурсами;
- права на володіння майном (будівлями, обладнанням);
- права на використання об'єктів інтелектуальної власності;
- грошові кошти.

Матеріальні цінності, що вносяться до статутного капіталу, оцінюються за первинними документами, що підтверджують їх вартість. Майно, що вноситься до статутного капіталу без підтвердження первинними документами, оцінюється на підставі протоколу зборів засновників.

Якщо внеском до статутного капіталу є майно в натуральній формі, воно відображається в бухгалтерському обліку сумою, що включає його вартість, визначену у вищезазначеному порядку, та всі витрати на доставку, монтаж, установку та державну реєстрацію.

Права на користування природними ресурсами, а також майнові права, внесені засновниками до статутного капіталу, відображаються в бухгалтерському обліку та балансі за первинною вартістю, розрахованою у визначеному порядку.

Закон України « Про Акціонерні товариства » забороняє використовувати для оплати статутного капіталу боргові емісійні цінні папери, які емітував засновник, та векселі [5].

Законодавство іноді містить також інші обмеження щодо внесків до статутного капіталу (оплати акцій):

- кошти, одержані в кредит та під заставу;
- земельні ділянки з цільовим призначенням для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, а також ділянки, виділені в натурі власникам земельних паїв для особистого селянського господарства, а також земельні паї;
- кошти страхових резервів, кошти, одержані в позику, нематеріальні активи (при створенні страхових компаній);
- банківські метали.

Засновницькі внески до статутного капіталу відображаються у бухгалтерському обліку відповідно до їх надходження. В засновницьких документах повинні бути обумовлені строки формування статутного капіталу. Як правило, строк формування статутного капіталу – один рік.

Поняття статутного капіталу означає, що йдеться не обов'язково про суму оплаченого капіталу. Статутний капітал скоріше можна розглядати як величину, яка вказує суму внесків засновників чи номінальну вартість акцій, дозволених до випуску. Звідси випливає різниця між встановленим і оплаченим статутним капіталом, яка відображається в балансі окремо за статтею «Неоплачений капітал».

Сумою неоплаченого капіталу є заборгованість акціонерів перед акціонерним товариством. Крім того, суму неоплаченого статутного капіталу з економічного погляду можна розглядати як корегувальну статтю до статутного капіталу і як економічний потенціал підприємства.

Статутний капітал відображається на рахунку 40 «Статутний капітал», де обліковується стан та рух статутного капіталу підприємства. При аналізі необхідно мати на увазі, що величина статутного капіталу відповідає розміру, зареєстрованому в статутних документах як вартість вкладів (часток, акцій за номінальною вартістю, пайових внесків) засновників (учасників) підприємства. Повнота внесення вкладів засновників контролюється шляхом порівняння його розміру (за кредитом рахунку 40) з величиною заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу (рахунок 46 «Неоплачений капітал»). Відповідно до порядку, після державної реєстрації статутний капітал в сумі, зафіксованій в Статуті, відображається за кредитом рахунку 40 у кореспонденції з рахунком 46. Порівняння даних відображено у таблиці 2:

Розмір статутного капіталу підприємства у процесі його господарської діяльності також змінюється, при цьому всі зміни розміру статутних капіталів

Таблиця 2

Порівняння відповідності даних статутного капіталу іншим документам

Баланс	Стаття «Статутний капітал»
Статут	Розмір статутного капіталу
Головна книга	Кредитове сальдо за рахунком 40
Регістр синтетичного обліку за рахунком 40	Кредитове сальдо за рахунком 40
Регістр аналітичного обліку за рахунком 40	Кредитове сальдо за рахунком 40

на державних підприємствах у бухгалтерському обліку знаходять відображення безпосередньо на однойменному рахунку, в той час як на малих підприємствах, у господарських товариствах, підприємствах з іноземними інвестиціями вони знаходять відображення лише після відповідної державної перереєстрації зміни розміру статутного капіталу.

Отже, для новостворених підприємств головним джерелом фінансування є статутний капітал. Однак не завжди його величина реально відповідає потребі підприємства для початку своєї діяльності. Для фінансування, призначень для різних цілей, використовуються спеціальні цільові фінансові фонди, а в окремих випадках і резервний капітал. Хотілося б висловити надію на те, що законодавчо будуть зроблені зміни реєстрації, які спростують процедуру як підприємства, так і додаткового залучення засобів у статутний капітал. Приведення величини статутного капіталу до реально необхідного рівня також може допомогти створюваному підприємству почати свою статутну діяльність і підвищити довіру третіх осіб до підприємства і, як наслідок, до можливості залучення необхідних ресурсів за нижчими цінами.

Список використаних джерел

1. Семенов Г. А. Економіка підприємства : [навч. посібник] / Г. А. Семенов, М. О. Панкова, А. Г. Семенов ; Вид. 2-ге перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал», затверджене наказом Міністерства фінансів України №87 від 31.03.99 р. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0399-99.
3. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / В. Г. Швець. – К. : Знання, 2004. – 447 с.
4. Закон України «Про господарські підприємства» №1577-12 від 19.09.91 р., з наступними змінами і доповненнями. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12.
5. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI, ч.1 ст.11, 14. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15.

Шурпенкова Р. К. Анализ уставного капитала как основного источника финансирования предприятий.

Рассмотрены экономическая сущность уставного капитала предприятия, порядок формирования и изменения уставного капитала в зависимости от формы и вида деятельности предприятия.

Ключевые слова: анализ, капитал, уставной капитал, финансирование, предприятие, деньги, имущество, деятельность.

Shurpenkova R. K. Analysis of the Chartered Capital as a Basic Source of Enterprise Funding.

Economic essence of the chartered capital of enterprise is considered, order of forming and change of the chartered capital depending on a form and type of enterprise activity is analyzed.

Keywords: analysis, capital, chartered capital, funding, enterprise, money, property, activity.

Надійшло 05.10.2011 р.